

Justyna Łapińska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ROZWÓJ ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W REPUBLICIE CZESKIEJ

DEVELOPMENT OF ORGANIC AGRICULTURE IN THE CZECH REPUBLIC

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, żywność ekologiczna, Republika Czeska

Key words: organic agriculture, organic food, Czech Republic

Synopsis. Przeprowadzono analizę i dokonano oceny tendencji rozwojowych w czeskim rolnictwie ekologicznym. Z przeprowadzonych rozważań wynika, że wzrasta znaczenie rolnictwa ekologicznego w Republice Czeskiej. Liczba gospodarstw ekologicznych zwiększyła się w latach 1990-2008 z 3 do 1946. Ich łączna powierzchnia wzrosła w tym okresie z 480 do 341,6 tys. ha. W efekcie wzrósł, do ponad 8%, udział powierzchni ekologicznych w całkowitych użytkach rolnych. Dynamiczny rozwój ekologicznych metod produkcji w Republice Czeskiej jest głównie efektem wsparcia finansowego tego rodzaju działalności rolniczej z budżetu państwa.

Wstęp

Rolnictwo ekologiczne traktowane jest jako sposób życia w symbiozie z przyrodą. Jest to system gospodarowania wykluczający stosowanie nawozów sztucznych, pestycydów, regulatorów wzrostu, syntetycznych dodatków paszowych oraz technik inżynierii genetycznej. Łączy zatem w sobie troskę o zdrowie konsumentów i jakość środowiska przyrodniczego.

Całkowity światowy areal gruntów wykorzystywanych na użytek produkcji ekologicznej wynosi 32,2 mln ha. Od lat dominującą pozycję w świecie pod względem powierzchni gruntów wykorzystywanych pod ekoprodukcję zajmuje Australia – ponad 12 mln ha. W Unii Europejskiej powierzchnię ekologicznych użytków rolnych szacuje się na ponad 7 mln ha. Największą powierzchnię – 1150,2 tys. ha, mają Włochy, tam też funkcjonuje najwięcej gospodarstw ekologicznych – 45,2 tys. [Willer, Kilcher 2009].

Republika Czeska jest jednym z mniejszych krajów Unii Europejskiej. Powierzchnia użytków rolnych w Czechach wynosi 4249 tys. ha [Statistická ročenka...2008]. Udział powierzchni przeznaczonych pod produkcję ekologiczną w ogólnej powierzchni użytków rolnych jest jednak, w porównaniu do innych krajów UE, stosunkowo duży – wynosi bowiem ponad 8%. Dla porównania w Polsce jest to jedynie 1,85% [Willer, Kilcher 2009].

Cel pracy, materiał i metoda

Celem opracowania było zaprezentowanie tendencji rozwojowych w czeskim rolnictwie ekologicznym. Materiał źródłowy stanowią dane i informacje za lata 1990-2008, publikowane przez czeskie Ministerstwo Rolnictwa (*Ministerstvo zemědělství ČR*) oraz Instytut Badawczy Ekonomiki Rolnictwa (*Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky*). Korzystano również z informacji i analiz publikowanych przez związek producentów wytwarzających metodami ekologicznymi. Informacje o rolnictwie ekologicznym w innych krajach Unii Europejskiej, które stanowiły tło dla oceny rozwoju czeskiego rolnictwa ekologicznego pochodzą z raportów Międzynarodowej Federacji Rolnictwa Ekologicznego IFOAM (*International Federation of Organic Agriculture Movements*) oraz Instytutu Naukowego Rolnictwa Ekologicznego FiBL (*Forschungsinstitut für biologischen Landbau*). W opracowaniu wykorzystano głównie metodę opisową i porównawczą.

Początki rolnictwa ekologicznego w Czechach

Zainteresowanie rolnictwem ekologicznym rozpoczęło się w Republice Czeskiej pod koniec lat osiemdziesiątych¹. Pierwsze trzy gospodarstwa ekologiczne powstały w 1989 r. w Jeseníkach i Białych

¹ Republika Czeska jako odrębne państwo istnieje od 1 stycznia 1993 r. Wcześniej istniała Czechosłowacja. Autorka pisząc o rozwoju rolnictwa ekologicznego w Czechach pod koniec lat osiemdziesiątych ma na myśli obszar obecnej Republiki Czeskiej.

Karpatach. Przełom w rozwoju rolnictwa ekologicznego przyniósł rok 1990, w którym to po raz pierwszy przekazano z budżetu państwa środki finansowe na wsparcie rozwoju tego typu gospodarstw. Dotacje były kontynuowane do 1992 r. Ocenia się, że w tamtym okresie to głównie one spowodowały wzrost zainteresowania rolnictwem ekologicznym. W krótkim czasie powstało bowiem pięć związków rolników wytwarzających metodami ekologicznymi, a powierzchnia gruntów wykorzystywana na użytek produkcji ekologicznej wzrosła w ciągu jednego roku o 17 tys. ha [Ekologické... 2006].

W latach 1993-1996, na skutek decyzji czeskiego Ministerstwa Rolnictwa o likwidacji wsparcia dla rolnictwa ekologicznego, nastąpiło poważne ograniczenie zainteresowania tą sferą działalności rolniczej. Z pięciu pozostały już tylko dwa związki rolników wytwarzających produkty ekologiczne. Funkcjonują one po dzień dzisiejszy. Od samego początku najprężniej działa związek PRO-BIO z siedzibą w Szumperku. Obecnie posiada on dziesięć przedstawicielstw regionalnych oraz dwa oddziały, które zajmują się głównie promocją i sprzedażą produktów ekologicznych. Drugi związek to LIBERA z siedzibą w Pradze.

Od 1993 r. zaczął obowiązywać w Republice Czeskiej państwowy system inspekcji i certyfikacji produktów wytwarzanych metodami ekologicznymi, który był akredytowany przez IFOAM w 1995 r. Zdecydowano również, głównie z powodów marketingowych, o wprowadzeniu specjalnego graficznego oznaczenia BIO dla produktów wytwarzanych metodami ekologicznymi i sprzedawanych na rynku czeskim. Był to właściwy krok, bowiem świadomość i wiedza czeskich konsumentów na temat tego typu produktów były w owym czasie niewielkie. Działania te umożliwiły także eksport czeskich ekoproduktów i przyczyniły się do wzrostu ich konkurencyjności na rynkach zagranicznych.

Kolejnym ważnym krokiem dla rozwoju rolnictwa ekologicznego w Republice Czeskiej było ponowne wprowadzenie – w 1998 r. dotacji dla gospodarstw ekologicznych oraz utworzenie, rok później, niezależnej instytucji kontrolnej i certyfikującej *Kontrola ekologického zemědělství obecně prospěšná společnost (KEZ o.p.s.)*, która stała się gwarantem jakości produkcji ekologicznej. Była ona aż do 2005 r. jedyną tego typu instytucją w Czechach. Obecnie w czeskim systemie inspekcji i certyfikacji funkcjonują jeszcze dwie inne jednostki certyfikujące, akredytowane w zakresie rolnictwa ekologicznego. Są to: „ABCert GmbH” oraz „Biokont CZ, s.r.o.” [Hrabalová, Handlová, Wollmuthová 2007].

Ważną datą dla rozwoju czeskiego rolnictwa ekologicznego był rok 2000, w którym to parlament Republiki Czeskiej uchwalił ustawę *o rolnictwie ekologicznym (Zákon o ekologickém zemědělství č. 242/2000 Sb.)*, która była zgodna z legislacją unijną, tj. z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 2092/91/EWG z dnia 24 czerwca 1991 r. *w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych* (Dz. Urz. WE L 198 z 22.7.1991, z późn. zm.)². Tym samym czeskie Ministerstwo Rolnictwa stworzyło, w odniesieniu do rolnictwa ekologicznego, dosyć dobre podstawy legislacyjne. Dobrze oceniany jest obszar kontroli i certyfikacji oraz system wsparcia finansowego ze środków budżetowych. Niemniej jednak pozostały obszary, które nadal wymagają uwagi i systematycznego rozwoju. Są to np.: przetwórstwo produktów rolnictwa ekologicznego, nauka i badania w rolnictwie ekologicznym, poradnictwo i kształcenie rolników. W tym celu czeski rząd przyjął dokument o znaczeniu strategicznym – Plan Rozwoju Rolnictwa Ekologicznego w Republice Czeskiej do 2010 roku [Akční plán...2004]. Ma on umożliwić poprawę sytuacji w obszarach problemowych.

Rozwój czeskiego rolnictwa ekologicznego

Wzrost liczby gospodarstw ekologicznych w Republice Czeskiej następował od początku lat dziewięćdziesiątych. Liczba gospodarstw wyraźnie zwiększyła się w 1991 r., co było związane z wprowadzeniem pomocy budżetowej dla tego typu działalności. W następnych latach, na skutek wycofania wsparcia finansowego, następował już znacznie wolniejszy wzrost liczby gospodarstw ekologicznych. Ponowne ożywienie w tym zakresie nastąpiło w 1998 r. w wyniku przywrócenia dotacji z budżetu państwa. Szczególnie wyraźny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych nastąpił w ostatnich dwóch latach. W 2006 r. metodami ekologicznymi wytwarzały 963 gospodarstwa rolne, a dwa lata później już 1946. Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych wzrosła w latach 1990-2008 z 480 do 341,6 tys. ha (zob. tab. 1), a jej udział w ogólnej powierzchni użytków rolnych zwiększył się do ponad 8%. Wynik ten należy uznać za dobry. Republika Czeska jest bowiem w Unii Europejskiej jednym z krajów o najwyższym udziale powierzchni ekologicznych w całkowitej powierzchni użytków rolnych. Pod

² Z początkiem 2009 r. weszło w życie Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28.06.2007 r. *w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91* (Dz.U. WE L 189 z 20.07.2007 r.).

tym względem najlepszy wynik należy do Austrii, gdzie powierzchnie ekologiczne stanowią 13,4% ogólnych powierzchni użytków rolnych. Na dalszych pozycjach są: Szwajcaria – 11%, Łotwa – 9,8%, Włochy – 9,1% oraz Estonia i Szwecja – około 8% [Willer, Kilcher 2009].

W strukturze upraw ekologicznych dominują w Czechach trwałe użytki zielone. Zajmują one powierzchnię 281,6 tys. ha, stanowiąc 82% wszystkich użytków rolnych, przeznaczonych pod uprawy ekologiczne. W ostatnich dwóch latach ich powierzchnia zwiększyła się o blisko 50 tys. ha (tab. 2). Powierzchnia gruntów ornych przeznaczonych pod uprawę metodami ekologicznymi wyniosła w 2008 r. 35,2 tys. ha, co stanowiło 10,3%, natomiast uprawy sadownicze i winnic stanowiły jedynie 0,4% upraw ekologicznych. W przypadku sadów i winnic zwraca uwagę duża dynamika wzrostu ich powierzchni. W 2006 roku zajmowały one łącznie 1,2 tys. ha, natomiast dwa lata później 3,1 tys. ha. Jest to wynik bardzo korzystnych dotacji do tego typu produkcji. Są one bowiem prawie dziesięciokrotnie wyższe niż dla trwałych użytków zielonych.

W strukturze czeskich gospodarstw ekologicznych według ich powierzchni dominują gospodarstwa od 10 do 50 ha (rys. 1). W 2007 roku stanowiły one 26,4% ogólnej ich liczby. Dość liczną grupę (25,6%) stanowią również gospodarstwa o wielkości od 100 do 500 ha. Gospodarstwa o małym obszarze, które nie przekraczają 5 ha stanowią blisko 10%, podobnie jak gospodarstwa wielkopowierzchniowe – od 500 do 1000 ha. Udział największych gospodarstw – powyżej 1000 ha wynosi 5,6%.

Rozwój rolnictwa ekologicznego w Republice Czeskiej dokonuje się głównie dzięki wsparciu finansowemu ze strony państwa. W latach 1998–2008 wysokość dotacji w czeskim rolnictwie ekologicznym istotnie wzrosła. W 1998 r. wynosiła ona dla wszystkich rodzajów upraw tyle samo – 2200 Kč/ha. Obecnie wsparcie tej sfery rolniczej działalności odbywa się w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 [Program rozwoje... 2006]. Kwota dotacji do upraw ekologicznych jest zróżnicowana i wynosi:

Tabela 2. Rolnictwo ekologiczne w Republice Czeskiej w latach 2006–2008

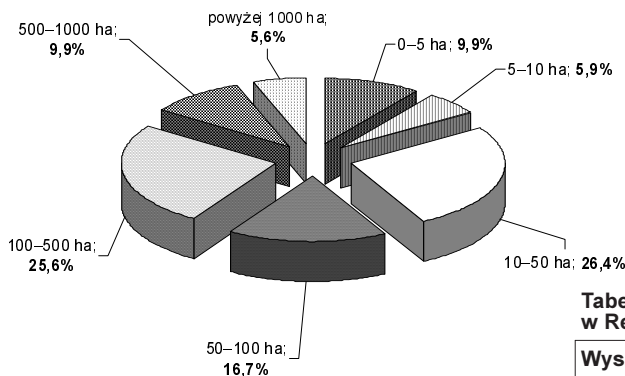
Wyszczególnienie	2006	2007	2008	Zmiana w latach 2006–2008
Liczba gospodarstw ekologicznych	963	1318	1946	983
Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych [ha], w tym:	281 535	312 890	341 632	60 097
– powierzchnia gruntów ornych	23 479	29 505	35 178	11 699
– powierzchnia trwałych użytków zielonych	232 190	257 899	281 596	49 406
– powierzchnia sadów	1196 (sady + winnice)	1 625	2 764	1 139*
– powierzchnia winnic		245	341	96*
– pozostałe powierzchnie	24 671	23 616	21 753	-2 918
Udział powierzchni przeznaczonej pod produkcję metodami ekologicznymi w ogólnej powierzchni użytków rolnych [%]	6,61	7,35	8,04	1,43**
Liczba przetwórci ekologicznych	152	253	422	270

* obliczono zmianę w latach 2007–2008. ** punkty procentowe.
Źródło: jak w tab. 1.

Tabela 1. Liczba i powierzchnia ekologicznych gospodarstw rolnych w Republice Czeskiej w latach 1990–2008

Rok	Liczba gospodarstw ekologicznych	Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych [ha]
1990	3	480
1991	132	17 507
1992	135	15 371
1993	141	15 667
1994	187	15 818
1995	181	14 982
1996	182	17 022
1997	211	20 239
1998	348	71 621
1999	473	110 756
2000	563	165 699
2001	654	217 869
2002	721	235 136
2003	810	254 995
2004	836	263 299
2005	829	254 982
2006	963	281 535
2007	1318	312 890
2008	1946	341 632

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ročenka 2008, Vorlíček 2009.

Rysunek 1. Struktura gospodarstw ekologicznych w Republice Czeskiej według ich powierzchni w 2007 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ročenka 2008.

- 4620 Kč/ha, przy gospodarowaniu na gruntach ornych, z wyjątkiem upraw warzywniczych i specjalnych,
- 2650 Kč/ha, przy gospodarowaniu na trwałych użytkach zielonych,
- 25285 Kč/ha dla winnic, sadów owocowych oraz plantacji chmielu,
- 16790 Kč/ha dla upraw warzywniczych i specjalnych.

Ekologiczna produkcja roślinna i zwierzęca

Niewątpliwie najpopularniejszymi uprawami w ekologicznej produkcji roślinnej są zboża. Ich łączna produkcja w 2007 r. wyniosła blisko 30 tys. ton (tab. 3). Wśród zbóż największą produkcją odznaczały się pszenica (11,5 tys. ton), owies (5,6 tys. ton) i żyto (4,9 tys. ton). Drugą istotną kategorią są warzywa, których produkcja wyniosła 5,1 tys. ton. Ważną rośliną, z punktu widzenia tradycji uprawy są także ziemniaki, których produkcja wyniosła 2,5 tys. ton. W 2007 r. wyprodukowano również znaczne ilości ekologicznej marchwi i kapusty włoskiej. Ekologiczna produkcja owoców wyniosła 1,5 tys. ton. Przeważały jabłka i gruszki (łącznie 1,1 tys. ton).

Wyniki ekologicznej produkcji zwierzęcej przedstawia tabela 4. Z zaprezentowanych danych jednoznacznie wynika, że dominuje chów bydła. Wołowina oraz mleko krowie i przetwory z niego stanowią główną ofertę dla konsumentów poszukujących ekologicznych produktów pochodzenia zwierzęcego. Uwagę zwraca niewielkie znaczenie produkcji drobiarskiej.

Podsumowanie

Liczba gospodarstw ekologicznych zwiększyła się w Republice Czeskiej w latach 1990–2008 z 3 do 1946. Ich łączna powierzchnia wzrosła w tym okresie z 480 do 341,6 tys. ha. W efekcie wzrósł do ponad 8% udział powierzchni ekologicznych w całkowitych użytkach rolnych. Dynamiczny rozwój ekologicznych metod produkcji w Republice Czeskiej był w dużym stopniu

Tabela 3. Ekologiczna produkcja roślinna w Republice Czeskiej w latach 2006–2007 [t]

Wyszczególnienie	Ekologiczna produkcja roślinna	
	2006	2007
Zboża, w tym:	20 322,9	29 175,45
– pszenica	9 552,38	11 515,94
– żyto	548,24	4 962,00
– jęczmień	3 804,30	2 150,03
– owies	3 195,78	5 602,39
– pszenżyto	1 726,86	2 730,45
– kukurydza na ziarno	666,83	1 326,09
– gryka	783,71	888,55
Rośliny strączkowe	1 663,28	2 979,02
Warzywa, w tym:	2 060,01	5 139,16
– ziemniaki	1 497,60	2 486,46
– marchew	14,52	1 318,39
– kapusta włoska	1,51	454,05
– pietruszka	3,82	211,70
– cebula	382,33	54,38
– pomidory	1,35	11,90
– ogórki	2,49	11,56
– kapusta biała i czerwona	4,52	10,40
– czosnek	1,65	5,74
– por	2,35	2,65
– brukselka	0,54	0,74
– papryka	0,70	1,80
Owoce, w tym:	888,79	1 517,76
– jabłka	494,08	711,81
– gruszki	97,88	432,24
– owoce jagodowe	177,95	189,38
– śliwki	24,04	66,66
– morele	67,78	62,02
– czereśnie	22,07	37,85
– brzoskwinie	4,00	16,70
Wino gronowe	61,87	89,03

Źródło: Ročenka 2008.

uwarunkowany zakresem i poziomem dotacji oraz regulacjami prawnymi sankcjonującymi wiarygodność systemu wspierającego ten rodzaj działalności rolniczej.

Należy się spodziewać, że w przyszłości zainteresowanie czeskich rolników ekologicznymi metodami wytwarzania będzie rosło. Dalszy rozwój tej formy gospodarowania jest bardzo prawdopodobny nie tylko ze względu na dotacje dla rolnictwa ekologicznego, ale także z uwagi na coraz wyższy popyt na tego typu produkty, będący konsekwencją wzrostu zamożności czeskich konsumentów. Nie bez znaczenia są również kampanie promujące żywność wytwarzaną metodami ekologicznymi. Wpływają one na większą świadomość i wiedzę o korzyściach wynikających z konsumpcji produktów ekologicznych.

Podjęcie i kontynuowanie w przyszłości działań na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego jest niezwykle ważne. Rolnictwo ekologiczne przyczynia się bowiem do eliminowania problemów związanych z bezpieczeństwem żywności i jej jakością, ochroną środowiska oraz istotnie wspiera rozwój obszarów wiejskich.

Literatura

- Akční plán České republiky pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010. Ministerstvo zemědělství České republiky, Praha.
- Hrabalová A., Handlová J., Wollmuthová P.** 2007: *Vývoj ekologického zemědělství v zemích střední a východní Evropy v letech 1997 až 2004*. Bulletin VÚZE, č. 4 Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha.
- Program rozvoje venkova České republiky na období 2007-2013. 2006: Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.
- Ročenka 2006: Ekologické zemědělství v České republice. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.
- Ročenka 2008: Ekologické zemědělství v České republice. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28.06.2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 (Dz.U. WE L 189 z 20.07.2007 r.).
- Rozporządzeniem Rady (WE) nr 2092/91/EWG z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych (Dz. Urz. WE L 198 z 22.7.1991, z późn. zm.).
- Statistická ročenka České republiky 2008. 2008: Český statistický úřad, Praha.
- Vorlíček P.** 2009: Počet ekofarem v Česku se blíží číslu 2000. Ministerstvo zemědělství ČR, [http://www.mze.cz], pobrano 09.04.2009 r.
- Willer H., Kilcher L.** (ed.) 2009: *The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends 2009*. IFOAM FiBL Report, IFOAM, Bonn, FiBL, Frick and ITC, Geneva.
- Zákon o ekologickém zemědělství č. 242/2000 Sb.

Summary

The aim of this paper is the analyse and assess the development tendencies in Czech organic farming. The conclusions from the dissertation suggest that the significance of organic agriculture in the Czech Republic is rising. The number of ecological farms increased in the period from 1990 to 2008 from 3 to 1946. Their total area increased in this period from 480 ha to 341,6 thousand ha. In the result the share of ecological farms in the total area of agricultural farmland increased to over 8%. Dynamic development of ecological production methods in the Czech Republic resulted mainly from financial subsidies for this type of agricultural activity granted by the state budget.

Adres do korespondencji:

dr Justyna Łapińska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Katedra Marketingu i Zarządzania Agrobiznesem
ul. Gagarina 13A
87-100 Toruń
e-mail: justlap@umk.pl

Tabela 4. Ekologiczna produkcja zwierzęca w Republice Czeskiej w latach 2006-2007 [t]

Wyszczególnienie	Ekologiczna produkcja zwierzęca	
	2006	2007
Mięso*, w tym:	6 714,9	8 706,1
– wołowina	6 349,9	6 331,8
– baranina i jagnięcina	289,8	1 789,7
– wieprzowina	47,1	555,2
– drób	1,8	1,7
Wyroby mleczarskie, w tym:	11 412,4	11 130,3
– mleko krowie	11 202,5	10 764,6
– mleko kozie	177,0	343,5
– twaróg	13,1	12,4
– masło	1,0	1,0
– sery (z mleka krowiego, koziego i owczego)	8,9	8,9
Jaja**	410 720,0	438 720,0
Miód	9,0	5,0

* wartości uzyskano w wyniku przeliczenia, za pomocą odpowiednich wskaźników, żywej wagi zwierząt, ** w sztukach.
Źródło: jak w tabeli 3.